

όνεπίτρεπτες ύποστασιοποιήσεις καί ούσιαστικοποιήσεις καθώς καί μάλιστι στοιχη κατανόηση τοῦ Εἶναι καί τοῦ κόσμου. "Ωστε ἡ συστηματική ἀπασχόληση μέ τῇ γλώσσᾳ, πού ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς φιλοσοφίας ἀπό τό 1900 καί στό ἔξης, ἀποτελεῖ συνέπεια τῆς ἐπιδίωξης νά θεμελιωθεῖ μιά καινούργια λογική, ἡ ὅποια θά ἔπαιρνε ὡς ἀφετηρία της τόχεγονός τῆς κατάλυσης τῆς ούσιας. 'Από τήν προσπάθεια τούτης τῆς λογικῆς νά ξεφύγει ἀπό τίς ἀπάτες καί τίς παγίδες τῆς γλώσσας προέκυψε ὁ χαρακτήρας της ὡς συμβολικῆς λογικῆς.

'Η ἀποκοπή ἀπό τήν ὄντολογική προβληματική, πού ὀκολούθησε τήν καταστροφή τῆς ούσιας, δέν σημάδεψε μονάχα τή μελλοντική πορεία τῆς λογικῆς. 'Η λογική ὡς λόγος περί προτάσεων ὄντικατέστησε κατά μέγιστο μέρος τόν λόγο περί τῶν πραγμάτων, ἀλλά κι ἔκει ὅπου συνέχισε νά γίνεται λόγος γιά τά πράγματα, τοῦτο γινόταν μέ τήν ἐνδόμυχη πεποίθηση ὅτι τά πράγματα δέν συλλαμβάνονται ὡς πρός τήν ὑφή τους, ἀλλά μονάχα σύμφωνα μέ συμβατικά κριτήρια. 'Η διαμόρφωση τῆς μοντέρνας λογικῆς καί ἡ ἀνοδος τοῦ συμβατικισμοῦ εἶναι παράλληλα καί συγγενῆ φαινόμενα, μολονότι πρέπει νά παρατηρήσουμε ὅτι ἡ μοντέρνα λογική ἐξ ἀρχῆς ἔπειρε νά ξεκόψει ἀπό τήν ἰδέα τῆς ούσιας, ἐνῶ ὁ συμβατικισμός γεννήθηκε στό πλαίσιο τοῦ ἀστικοῦ ἀγνωστικισμοῦ καί μόνο βαθμηδόν συμμάχησε μέ τά λογικά-ἀναλυτικά φιλοσοφικά ρεύματα. Καί ἐδῶ ἔχουμε μιά περίπτωση ὅπου ἔνα στοιχεῖο τῆς ἀστικῆς σύνθεσης αὐτονομήθηκε καί τελικά στράφηκε ἐνάντια στή σύνθεση ὡς "Όλο. 'Η ἀντίληψη ὅτι ἡ ούσια ἡ τό πράγμα καθ' αὐτό δέν μπορεῖ νά γνωσθεῖ ἐνθάρρυνε ὀντογκαστικά τίς συμβατικιστικές τάσεις, γιατί ἡ ὄμολογούμενη ὀντικανότητα τοῦ γνωρίζοντος νά φτάσει ὡς τό ὄντολογικό βάθος τῶν πραγμάτων μεθερμηνευόταν μέ τήν ἔνωια ὅτι ἡ γνώση τοῦ ὄντικειμένου πρωκτικά ἴσοδυναμεῖ μέ τή διαμόρφωσή του ἡ καί τή δημιουργία του ἀπό μέρους τοῦ γνωρίζοντος ὑποκειμένου καί τοῦ γνωστικοῦ του τρόπου· ὅταν παραμερίζεται a limine τό μεταφυσικό πρόβλημα τῆς ὄντικειμενικῆς ὑφῆς τοῦ Εἶναι, ἐφ' ὅσον γίνονται δεκτά τά ὄρια τῶν γνωστικῶν μας δυνάμεων, τότε ἡ γνώση μπορεῖ νά 'ναι μονάχα σύμβαση ἡ πλασματική κατασκευή. 'Ο συμβατικισμός φτάνει στήν ἀντιμεταφυσική ἀποκορύφωσή του χάρη στή σύνδεσή του μέ τή μοντέρνα λογική, ὅπότε ὅλα, ὅσα βρίσκονται πέρα ἀπό τά ὄρια τῆς συμβατικῆς γνώσης, θεωροῦνται στερημένα νοήματος, ἥτοι πρωκτικῶς ὄντυπαρκτα· ἡ πραγματικότητα

συμπίπτει μέ δι μπορεῖ νά γνωσθεῖ συμβατικά καί νά εἰπωθεῖ. Στά ίδια χονδρικά πορίσματα κατέληξαν κατά μεγάλο μέρος καί οι πραγματιστικές θέσεις, οι όποιες βέβαια ἀρχικά ἐμφανίσθηκαν ως μετεξέλιξη ἀστικῶν ἐμπειριστικῶν καί θετικιστικῶν κοινῶν τόπων, ἀλλά ὀθούμενες ἀπό τήν ἔντονη πολεμική ἐναντίον μονιστικῶν ἰδεαλισμῶν γρήγορα ἔφθασαν στήν ἀποδοχή ἐνός ὀκραίου ὄντολογικοῦ πλουραλισμοῦ καί στή συναρπάπόρριψη κάθε συνθετικῆς ἐρμηνείας τοῦ κόσμου. Στόν βαθμό πού οι πραγματιστές συνέχισαν νά ὑπερασπίζουν ἀστικές κοινωνικές καί ἡθικές ἀξίες, τό ἔκαναν γιά λόγους πού πήγαζαν ἐξ ἵσου ὅσο καί τό ίδιο τό πραγματιστικό γνωστικό ἰδεώδες ἀπό μιά συμβατικιστική τοποθέτηση. 'Η ἀποσύνδεση τῆς ἀλήθειας ἀπό τήν ὠφελιμότητα στόν τομέα τῶν ἀξιῶν ἀντιστοιχοῦσε στήν ἀντίθεση μεταξύ γνώσης τῆς οὐσίας καί σύμβασης στόν τομέα τόν γνωστικό, καί ἔφερε τόν πραγματισμό κοντά στή σχετικιστική κοινωνιολογία, πού κι αὐτή μέ τή σειρά της, ὅπως θά δοῦμε ἀμέσως, ὑπέσκαψε τήν ἀστική κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς ιστορίας.

'Η ἀναλυτική κατεύθυνση στή φιλοσοφία πίστευε ὅτι βρίσκεται σέ συμφωνία μέ τίς θετικές ἐπιστῆμες καί κατανοοῦσε τόν ἔαυτό της ως ἐπιστημονική φιλοσοφία ὑπό τήν ἔννοια τοῦ γνωστικοῦ ἰδεώδους τούτων τῶν τελευταίων. 'Η ἐπανάσταση πού συντελέσθηκε γύρω στό 1900 στόν χῶρο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν σήμαινε γι' αὐτήν ἐν μέρει μιάν ἐπιβεβαίωση κι ἐν μέρει μιά νέα πηγή ἐμπνευσης — ἀλλωστε οι ἀπαρχές της προηγήθηκαν χρονολογικά ἀπό τούτη τήν ἐπανάσταση καί συνυφάνθηκαν πολλαπλά μαζί της. Πολύ διαφορετικά ἐμφανιζόταν καί κατανοοῦσε τόν ἔαυτό της ἡ δεύτερη μεγάλη ἀντιαστική κατεύθυνση μέσα στή φιλοσοφία. 'Εδῶ κλώθονταν πάλι καί πάλι οι μεγάλοι φιλοσοφικοί μύθοι γιά τό Εἶναι, τό 'Ὑπερβατικό, τήν (ύλωκή ἡ πνευματική) 'Αρχέγονη Πηγή κτλ., καί μάλιστα συχνότατα στό πλαίσιο προσπαθειῶν γιά τήν ἀναβίωση τῆς μεταφυσικῆς. "Ομως ἡ μεταφυσική τούτη δέν ὀκολουθοῦσε οὔτε τήν παλιά μεταφυσική τῆς οὐσίας οὔτε καί τήν ἀστική δυαρχία, ἡ ὅποια πίσω ἀπό μιά νομοτελή ἡ ὑποστασιοποιημένη καί ἐξιδανικευμένη φύση ἐπέτρεπε νά φυτοζωεῖ ἔνας μᾶλλον ἀβλαβής Θεός. 'Απεναντίας, εἶχε μονιστικό προσανατολισμό καί, μολονότι σέ ἐλάχιστες μόνο περιπτώσεις ὅμολογοῦσε ρητά πίστη στήν πνευματοκρατία ἡ στόν ύλισμό, ὡστόσο ἥθελε ν' ἀγνοεῖ τούς παραδοσιακούς χωρισμούς μεταξύ πνεύματος καί ψλης, Εἶναι καί 'Ἐπίφασης, 'Ὑπερβατικοῦ καί 'Εμμενοῦς, οὐσίας καί συμβεβηκότων

— χωρισμούς, τούς ὅποίους ἡ ἀστική φιλοσοφία τούς ἔπαιρνε στά σοβαρά καί ἀκριβῶς γι' αὐτό ἥθελε νά τούς ἀντιμετωπίσει ἔτσι, ὡστε καί τά δύο τους μέλη νά συνυπάρξουν κατά τό δυνατόν εἰρηνικά στό πλαίσιο μᾶς σύνθεσης. Τοῦτο τό ἴδεῶδες τῆς πολυδιάστατης σύνθεσης ὄντολογικά ἐτερογενῶν μεγεθῶν παραγκωνίσθηκε τώρα ἀπό τήν ἴδεα ἐνός ὄντολογικά ἐνιαίου "Ολού, ὁ θεῖσμός καί ὁ ντεῖσμός ἐπισκιάσθηκαν ἀπό νέες ἐκδόσεις μονιστικῶν κατασκευῶν ἡ θεωριῶν περί τῆς ἐκπόρευσης τῶν πάντων ἀπό τό "Ἐν ἐπειδή ὅμως ὅλα αὐτά ἔτσι κι ἄλλιῶς δέν φαίνονται ίκανά νά συγκινήσουν τούς πολλούς, ἡ πολεμική τῶν νέων μεταφυσικῶν στράφηκε κυρίως ἐναντίον τῆς ἐπιστήμης ἡ ἀκριβέστερα ἐναντίον ἔκείνου, τό ὅποιο οἱ ἴδιοι θεωροῦσαν ως μυωπία τοῦ ἐπιστημονιστικοῦ τρόπου σκέψης. Στήν ἐπιστημονική ὁρθολογικότητα καί στίς θύραθεν ἐπαγγελίες τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς ἀντιπαρατέθηκαν ἀνώτερες ἐνοράσεις καθώς καί μιά ἀντίληψη γιά τήν ούσια καί τόν προορισμό τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὅποια βασιζόταν στήν ἀποδοχή τοῦ ριζώματός του μέσα στό Εἶναι πέρα ἀπό κάθε γνωστική ἡ πρακτική σκοποθεσία. Μέ τήν ἔνοια αὐτήν ὁ ἀνθρωπος δέν θεωρεῖται πιά ως animal rationale, ὅμως ἡ ἀνορθολογικότητά του δέν ἔρμηνεύεται ως ἀνησυχητικό σύμπτωμα τῆς κυριαρχίας τῶν ζωικῶν ὅρμεμφύτων ἐντός του, παρά ἀντίθετα συνδέεται μέ τήν ίκανότητά του νά ὑψώνεται σέ πράγματα καί σέ ἀλήθειες πού βρίσκονται πάνω ἀπό τή νοητική δύναμη τῆς ἐπιστήμης. Στή μυθολογική φιλοσοφία ὁ ἀνθρωπος οὔτε ἔξαφανίζεται οὔτε ξεθωριάζει, ὅπως συμβαίνει σέ μεγάλη ἔκταση στήν ἀναλυτική κατεύθυνση τῆς φιλοσοφίας, ὅμως ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου ἀλλάζει δραστικά σέ σύγκριση μέ τήν ἀστική. Ἀντίστοιχα μετατοπίζονται τά κέντρα βάρους μέσα στούς φιλοσοφικούς κλάδους, ἐφ' ὅσον ἡ γνωσιοθεωρία καί ἡ ἡθική, οἱ ὅποιες προϋπέθεταιν μιάν ὄρισμένη εἰκόνα γιά τόν ἀνθρωπο καί ξεκινώντας ἀπ' αὐτήν πραγματεύονται ἔτσι ἡ ἄλλιως τίς σχέσεις νόησης καί αἰσθήσεων ἡ Λόγου καί ψυχορμήτων, δέν βρίσκονται πιά στό ἐπίκεντρο. Πρό παντός ἡ ἡθική παύει νά 'ναι ἄμεσα ἡ ἔμμεσα διδασκαλία περί ἀρετῶν, καί ὁ λόγος γιά τήν πρακτική συμπεριφορά τοῦ ἀνθρώπου ἀφορᾶ τά διλήμματά του μέσα στίς ὑπαρξιακές καταστάσεις ὅπου ρίπτεται μοιραῖα. Ἡ προσωπική ἀπόφαση ἀποκτᾶ μεγαλύτερη σημασία ἀκριβῶς ἐπειδή λείπουν τά σταθερά ἀστικά σημεῖα προσανατολισμοῦ, χωρίς νά μποροῦν ν' ἀναπληρωθοῦν εύκολα ἀπό τήν ὑποτιθέμενη ὄντολογική ἀναφορά σ' ἓνα 'Ὑπερβατικό ἀόριστο ως πρός τό περιεχόμενό του ἡ

σ' ἔνα νεφελῶδες Εἶναι. Γι' αὐτό καί ὅρισμένοι προτιμοῦν νά λάβουν τούτη τήν ἀπόφαση δίχως καμμιά τέτοια ἀναφορά, ὡς ἀθεϊστές ή καί μηδενιστές στηριζόμενοι στόν ἐαυτό τους. Στήν περίπτωση αὐτήν προβάλλονται ὀκτιβιστικά πρότυπα, σάν κι αὐτά πού ἥδη συναντήσαμε στό μοντέρνο μυθιστόρημα.

Στόν χῶρο τῶν ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀποφασιστική τροπή ἔγινε μέ τόν παραγκωνισμό τῆς ἱστορίας ἀπό τήν κοινωνιολογία ἡ τῆς ἱστορικῆς θεώρησης ἀπό τήν κοινωνιολογική, ἥδη στίς τελευταῖς δεκαετίες τοῦ 19ου αἰ. Καί στήν περίπτωση αὐτήν εἶχαμε ἔναν διαχωρισμό μεγεθῶν ἀρχικά συνυφασμένων, καί ὀκολούθως τή διαμφισβήτηση τοῦ ἐνός ἀπό τή σκοπιά τοῦ ὄλλου. 'Η ἀστική τάξη ἐκπροσωποῦσε τήν κοινωνία, ἡ ὅποια βέβαια περιχαρακωνόταν κατά τό δυνατόν ἀπέναντι στό κράτος, ὀλλά καί σέ συμμαχία μέ τό (μοντέρνο) κράτος εἶχε νικήσει τή *societas civilis*. 'Ιστορία καί κοινωνιολογία ἀποτελοῦσαν ὀκριβῶς τίς ἐπιστῆμες τῆς κοινωνίας ἐκείνης, τῆς ὅποιας ἡγέτης αἰσθανόταν ἡ ἀστική τάξη. Στούς προεπαναστατικούς ἰδεολογικούς ὀγῶνες της ἐπιστράτευσε τήν ἱστορία, ἀφ' ἐνός γιά νά προασπίσει τήν ἐγκόσμια δραστηριότητα καί ἀποστολή τοῦ ἀνθρώπου ἐνάντια στή μονομερή του ὑποταγή στό 'Ὕπερβατικό καί ἀφ' ἔτέρου γιά νά θεμελιώσει τήν ἴδεα τῆς προόδου, ἡ ὅποια σκόπευε νά δείξει σέ ὅλους ὅτι ἡ νύκη τῆς ἀστικῆς τάξης εἶναι ἀναπόδραστη. "Ομως ἥδη στήν ἐποχή τοῦ Διαφωτισμοῦ ὅρισμένα ἱστοριογραφικά ἔργα εἶχαν ἔντονη κοινωνιολογική χροιά, καί μάλιστα γράφτηκαν ἔργα πού ἐπιχειροῦσαν κοινωνιολογικές ἀνασυγχροτήσεις τοῦ ἱστορικοῦ ὄλικοῦ (καί ὑπό μορφή περιοδολογήσεων). Πολεμικός στόχος αὐτοῦ τοῦ κοινωνιολογικοῦ προσανατολισμοῦ ἦταν νά ἀποδειχθεῖ ὅτι ὁ ἀνθρωπος ριζώνει ὀλόπλευρα σέ γεωγραφικούς, οἰκονομικούς καί ὀλλους ὄλικούς παράγοντες κι ὅτι ἐπομένως μόνο μέ βάση αὐτούς τούς παράγοντες κι ὅχι μέ βάση πνευματοχρατικές-θεολογικές προϋποθέσεις μπορεῖ νά κατανοηθεῖ ἡ ὑφή καί ἡ δράση του. 'Η διπλή καί σχεδόν ταυτόχρονη ἀνακάλυψη τῆς ἱστορίας καί τῆς κοινωνιολογίας ἵκανοποιοῦσε ἔτσι κάμποσες συναφεῖς ἰδεολογικές ἀνάγκες, ὅμως ἔκλεινε μέσα της τό σπέρμα μιᾶς λογικῆς ἀντίφασης. Γιατί ἡ κοινωνιολογική θεώρηση τόνιζε, ὅπως ἦταν φυσικό, τίς ὑπερπροσωπικές ἡ ἀπρόσωπες κινητήριες ἡ διαμορφωτικές δυνάμεις μέσα στό εἶναι καί στό γίγνεσθαι τῶν ἀνθρώπινων κοινωνιῶν, ἐνῶ ἀπεναντίας ἡ ἐνασχόληση μέ τήν ἱστορία, πού στόν χωρισμό της ἀπό τήν κοινωνιολογία ἦταν πρό

παντός πολιτική ιστορία, ύπερβαλλε τήν ίδέα νά μεταβάλει κανείς τόν ἀστικό ἀτομικισμό ἀπό κανονιστικό αἴτημα σέ ἐρμηνευτική ἀρχή καί νά κατανοήσει τήν ιστορική πορεία ως ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν περισσότερο ἢ λιγότερο μεγάλων ἀτόμων· ὅποτε ἀντιθέτως ἡ πορεία αὐτή δέν θεωροῦνται ως διαδοχή μεμονωμένων συμβάντων, τά ὅποια θά μποροῦσαν νά ἔχουν καί ἄλλη ἔκβαση, παρά ως συνεκτική ἐξέλιξη πού βαίνει πρός ἔναν μεγάλο σκοπό, τότε τά (μεγάλα) ἀτομα βλέπονταν ως συνειδητοί ἢ ἀσυνείδητοι φορεῖς τῶν κρυφῶν προωστήριων δυνάμεων τῆς ιστορίας.¹ Η ἐσώτερη ἔνταση ἀνάμεσα σέ κοινωνιολογική καί ιστορική θεώρηση, ἃν καί ἐμφανίσθηκε ἀπό νωρίς, ἔγινε σαφῶς ἀντιληπτή μόνον ὅταν ἡ κοινωνιολογία ἀρχισε νά ἐπισκιάζει τήν (πολιτική) ιστορία καί νά ἀντιμάχεται τόν ἀστικό ἀτομικισμό ὅχι μόνο στό ἐπίπεδο τῆς ἐρμηνείας τῆς ιστορίας, ἀλλά καί συμμαχώντας συχνά μέ τό σοσιαλιστικό κίνημα ως ἡ οίονεί ἐπίσημη ἐπιστήμη του.

Καθώς ἡ ἐπιστημολογική ἐπικράτηση μᾶς κοινωνιολογίας, σέ μεγάλο βαθμό ἀποκομμένης ἀπό τήν πολιτική ιστορία, ἔκανε νά ξεθωριάζουν οἱ ἀστικές ἀντιλήψεις γιά τόν ρόλο τοῦ ἀτόμου στήν ιστορία, ταυτόχρονα ἔθεσε σέ ἐνέργεια καί μιά συστηματική ἀναθεώρηση τῆς ἀστικῆς εἰκόνας γιά τόν ἀνθρωπο. Τό ἀστικό ὑποκείμενο οὔτε νά ἀρνηθεῖ οὔτε καί νά ξεριζώσει ἥθελε τίς ἀνορθολογικές του ροπές, ώστόσο πίστευε ὅτι μέ τόν Λόγο μποροῦσε νά μετατρέψει τήν τυφλή ἐγωμανία σέ πεφωτισμένη φιλαυτία καί τελικά νά συμμορφώσει τήν ἥθική του συμπεριφορά μέ οίκουμενικές καί αἰώνιες ἀξίες· ἐπί πλέον νόμιζε ὅτι, παρά τά ὅρια τῶν γνωστικῶν του δυνάμεων καί τήν ἀδυνατότητα γνώσης τοῦ πράγματος καθ' αὐτό, μπορεῖ νά συγχροτήσει μιά ξεκάθαρη κοσμοεικόνα μέ ίσχυ ἀντικειμενική καί διαρκή.² Ακριβῶς αὐτήν τήν πίστη, ὅτι δηλαδή τό animal rationale εἶναι σέ θέση νά ξεπεράσει στό ἥθικό ἐπίπεδο τή σχετικότητα τῶν ἀξιῶν καί στό γνωστικό ἐπίπεδο τά ὅρια τῶν ὑποκειμενικῶν προοπτικῶν, τήν τσάκισε ἡ κοινωνιολογία, ἃν κρίνουμε τήν ἐπίδρασή της συνολικά. Γενικά ἔδραίωσε τήν ἐντύπωση, ὅτι οἱ κοσμοεικόνες δέν ἀποτελοῦν ἔργα τοῦ Λόγου καί τῆς νοητικά ἐπεξεργασμένης ἐμπειρίας, παρά ἰδεολογήματα, τά ὅποια προβάλλουν ἀξιώσεις κυριαρχίας καί κοινωνικά συμφέροντα μέσα στήν ὑφή τοῦ Ελλαί, ἥτοι προσδιορίζονται θεμελιωκά ἀπό μιάν (ἀτομική ἢ συλλογική) ὑποκειμενική προοπτική.³ Ιδεολογήματα θεωρήθηκαν ὅμως ὅχι μόνον οἱ κοσμοεικόνες, ἀλλά καί οἱ ἀξίες, οἱ ὅποιες ἐρμηνεύθηκαν ως συναρτήσεις κοινωνικῶν ἀναγκῶν ἢ ἀξιώ-

σεων ίσχυος καί ὅχι ως προσπάθειες βαθμιαίας προσέγγισης ἀπόλυτων ἰδεωδῶν· οἱ ἀξίες δένονται μέ αἰσθήματα καί ἐπιθυμίες ή μέ θεσμούς καί μηχανισμούς κυριαρχίας, ἐπιβοηθοῦν τήν ὁμαλή πορεία τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καί τή συνοχή τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. Ἀνάμεσα στόν φιλοσοφικό συμβατικισμό ή πραγματισμό καί στόν κοινωνιολογικό σχετικισμό ὑπάρχει μιά προφανής κοινότητα κατεύθυνσης, ή διποία παρά τή διαφορά τῶν ἀποχρώσεων καί τῶν ὑποκειμενικῶν προθέσεων μεταφράσθηκε σέ κοινότητα ἐπίδρασης: ἡθική καί ἀλήθεια δέν ὑπάρχουν καθ' αὐτές καί σέ ἀμιγή κατάσταση, ὑπάρχουν μονάχα συμβάσεις, πού δημιουργοῦνται ἀπό τή σύμπραξη κοινωνικῶν καί ἀνθρωπολογικῶν παραγόντων καί μποροῦν νά παραλλάσσουν ἐπ' ὄπειρον. Πρέπει βέβαια νά ὑπενθυμίσουμε ὅτι ὁ σχετικισμός αὐτός εἶχε ἥδη στήν ἐποχή τοῦ Διαφωτισμοῦ ἐπιστρατευθεῖ ἐναντίον τοῦ θεολογικοῦ ἀνιστορικοῦ οίκουμενισμοῦ, ὡστόσο τό ἀστικό κύριο ρεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ εἶχε διαχωρίσει τή θέση του ἀπό τίς ἀκραῖες μηδενιστικές ἐκδοχές τοῦ σχετικισμοῦ καί τόν μετρίασε μέ τή βοήθεια τοῦ δικοῦ του κανονιστικοῦ οίκουμενισμοῦ. Ἀπό τήν πλευρά του, ὁ μοντέρνος κοινωνιολογικός σχετικισμός ἀμφισβήτησε ὅλους τούς οίκουμενισμούς ὀνεξαιρέτως, καί ως πρός τοῦτο ἔκαμε κάτι πού συναντήσαμε καί σέ ὅλους τομεῖς τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς, δηλαδή ἐστρεψε τή μιά ἐποψη τῆς ἀρχικῆς ἀστικῆς σύνθεσης ἐνάντια στήν ὅλη καί ἔτσι κατέστρεψε τή σύνθεση στό σύνολό της, ἀφήνοντας συνάμα νά ἐννοηθεῖ ὅτι οἱ ἀνθρωπολογικές της προϋποθέσεις ἥσαν ἐσφαλμένες: ὃν οἱ κοσμοεικόνες καί οἱ ἀξίες εἶναι ἰδεολογήματα μέ κοινωνικά προσδιορισμένη λειτουργία, τότε προφανῶς ή σχέση Λόγου καί ψυχοριμήτου μέσα στόν ἀνθρωπο πρέπει νά ἀποτιμήθει διαφορετικά ἀπ' ὅτι στήν προοπτική τῆς ὀντίληψης γιά τό animal rationale· ὁ Λόγος δέν εἶναι ἐπομένως κυρίαρχος νομοθέτης ή κανονιστική βαθμίδα δικαιοδοσίας μέ οίκουμενικές ἀξιώσεις, παρά ὅργανο στήν ὑπηρεσία τῆς ἀτομικῆς καί συλλογικῆς αὐτοσυντήρησης — στήν ὑπηρεσία τῆς ἰσχύος ὑπό τήν εύρυτατη ἔννοια τοῦ ὅρου. Τά ἐπιχειρηματολογικά της ἔργαλεῖα καί τά ἡθικά ή καί θεωρητικά συμπεράσματά της ἔξαρτῶνται ἀπό τόν φορέα, τόν τόπο καί τόν χρόνο, ὅπότε γεννιέται ὄπειρη ποικιλία ἔρμηνειῶν τοῦ κόσμου καί ἀξιῶν ἐς ἀεί ἀσυμβίβαστων μεταξύ τους. Ὁ αὐθαίρετος χαρακτήρας τοῦ Δέοντος κάνει μέ τή σειρά του τό χάσμα ἀνάμεσα σέ Εἶναι καί Δέον ὅλο καί βαθύτερο, ήτοι ή φύση καί ὁ ἀνθρωπος χάνουν τίς ἔμφυτες κανονιστικές τους διαστάσεις, βουβαί-

νονται ἀπό κανονιστική ἄποψη, καί οἱ κανονιστικές ἀρχές, παρ' ὅλη τὴν πρωτική τους ἀναγκαιότητα, ἀναδύονται ἀπό ἓνα ὄντολογικό κενό ὡς προϊόντα ὑποκειμενικῶν ἀποφάσεων. Ἐκριβῶς ἡ πεποίθηση γιά τὴν σχετικότητα τῶν ἀξιῶν ἐξωθεῖ τὴν κοινωνιολογία νά διεκδικήσει καί νά ἐφαρμόσει τὴν ἀξιολογική ἐλευθερία.

‘Ο παραγκωνισμός τῆς ἱστορίας ἀπό τὴν κοινωνιολογία σήμαινε ὅτι σ’ ἔναν νευραλγικό τομέα τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου τὰ πράγματα τοῦ ἀνθρώπινου σύμπαντος στὸ ἔξῆς γίνονταν ἀντιληπτά στὴν προπτική τοῦ χώρου καὶ ὅχι τοῦ χρόνου.’¹ Αν ἀναλογισθοῦμε τίς ὑφολογικές καί δομικές ἀναλογίες ἀνάμεσα στὶς ἀπαρχές τοῦ ἀστικοῦ μυθιστορήματος καί στὶς ἀπαρχές τῆς ἀστικῆς ἱστοριογραφίας κατά τὸν 18ο αἰ., ποτέ δέν θά μᾶς παραξενέψει ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ κοινωνιολογία ἀντικατέστησε τὴν ἱστορία κατά τὴν ἵδια ἔννοια καί μέ τίς ἵδιες συνέπειες γιά τὴν αἴσθηση τοῦ κόσμου ὅπως καί τό μοντέρνο μυθιστόρημα ἀντικατέστησε τό Bildungsroman· καί στὶς δυό περιπτώσεις ἡ συνύπαρξη μέσα στὸν χῶρο ἐπιχράτησε ἀπέναντι στὴ διαδοχή μέσα στὸν χρόνο. ‘Η ροή τῶν γεγονότων μέσα στὸν χρόνο, ὅπως τὴν περιέγραψε συνήθως ἡ ἱστορία, κάνει τόπο σέ πάγιους τύπους καί σταθερές δομές, ὅπου τὰ μεμονωμένα συμβάντα ἡ ἔχουν καινούργια, δηλαδή τυπική, θέση καί ἀξία ἡ δέν ἔχουν καμμία ἀπολύτως. Μέσα στούς τύπους, τοὺς ὅποιους πρέπει νά καταρτήσει ἡ κοινωνιολογία ὡς ἐπιστήμη, συμπυκνώνονται καί τυποποιοῦνται συμβάντα καί φαινόμενα ἀπό ἐντελῶς διαφορετικούς χρόνους, ἥτοι ὅσα εἶναι σκόρπια μέσα στὸν χρόνο τώρα μαζεύονται μέσα σ’ ἔναν καί μόνο χῶρο. ’Ο χρόνος αἴρεται καθώς πράγματα πού χρονικά ἀπέχουν μεταξύ τους συμπαρατίθενται γιά νά συγχριθοῦν ἡ γιά νά ἀντιδιασταλοῦν, καί διερευνῶνται ἡ διατάσσονται μέ γνώμονα ὅχι τή χρονική τους ἔποψη, ἀλλά δομικά κριτήρια, τά δποια εἶναι διαχρονικά καί ὡς ἐκ τούτου ὑπερχρονικά ἡ ἔνα εἶδος ἀχρονων σταθερῶν. ’Ασφαλῶς, ἡ γενετική-χρονική καί ἡ μορφολογική-δομική ἀνάλυση μποροῦν κατά διαφόρους τρόπους νά ἀλληλοσυμπληρωθοῦν, νά ἐναλλαγοῦν ἡ νά ἰσοζυγιαστοῦν, ὅταν ὅμως ἐπισκοπήσουμε τή συνολική ἐξέλιξη τῆς κοινωνιολογίας, τότε καταφαίνεται ὅτι τό ἱστορικό της περιεχόμενο ἔγινε ὅλο καί πιό ἴσχυν. Τά πρῶτα μεγάλα κοινωνιολογικά συστήματα ἐμφανίσθηκαν σέ ἐποχή, ὅπου ἡ ἱστορία καί ὁ ἱστορικός ἐξελικτισμός δέν εἶχαν γνωρίσει ὀκόμη τό ὑψιστο σημεῖο τῆς ὀξυῆς τους, καί προσπάθησαν ὀκριβῶς νά περιοδολογήσουν τὴν ἱστορική ἐξέλιξη γιά νά καταρτίσουν τύπους, οἱ ὅποιοι

διαδέχονταν ὁ ἕνας τόν ὅλο μέσα στόν χρόνο. Ἡ ἱστορικά κορεσμένη κοινωνιολογία, ἡ ὅποια βρισκόταν κάπου ὀνάμεσα στόν ἔξελικτισμό καὶ στήν κοινωνιολογία, καταποντίσθηκε κι αὐτή στόν βαθμό πού ξέφτισε ἡ πίστη τῆς ἀστικῆς τάξης στήν πρόοδο καὶ μαζί της κλονίσθηκαν οἱ συναφεῖς κανονιστικές τοποθετήσεις, γιά νά ἀντικατασταθοῦν εἴτε ἀπό ἱστορικά προσανατολισμένες κοινωνικοπολιτισμικές τυπολογίες, στίς ὅποιες οἱ τύποι ταυτίζονταν μέ ἱστορικούς κύκλους, εἴτε, καὶ πρό παντός, ἀπό ἔντονα τυποποιημένες συλλήψεις, στίς ὅποιες οἱ χρησιμοποιούμενες κατηγορίες πρόβαλλαν ἀξιώσεις οὐκουμενικῆς, ἥτοι διαχρονικῆς ἢ ὑπεριστορικῆς ίσχύος. Αὐτή ἡ τάση συνδεύθηκε γιά εύνόητους λόγους ἀπό τήν προσπάθεια ὀνάλυσης τοῦ κοινωνικοῦ στοιχείου σέ ἔσχατα συστατικά ἢ σέ ἔσχατες δομές, τῶν ὅποιων ὁ διαφορετικός συνδυασμός ἢ ἡ διαφορετική περιπλοκότητα ἀπό τόπο σέ τόπο κι ἀπό χρόνο σέ χρόνο δημιούργησε, καθώς λέγεται, τήν ποικιλία τῶν ἱστορικά μαρτυρημένων κοινωνικῶν σχηματισμῶν.

Ἡ μοντέρνα γλωσσολογία ἄσκησε πρός αὐτήν τήν κατεύθυνση μεγάλη μεθοδολογική ἐπιρροή πάνω στήν ἔξελιξη τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς ἔθνολογίας, γιατί ἥταν ἡ πρώτη ἐπιστήμη τοῦ ὀνθρώπου πού διαμφισβήτησε ἀνοιχτά τό πρωτεῖο τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἱστορικῆς θεώρησης. Διαμορφώθηκε ὀκριβῶς τήν ἐποχή ὅπου συντελοῦνταν σέ πολλούς τομεῖς ταυτόχρονα ἡ μετάβαση ἀπό τό συνθετικό-ἐναρμονιστικό στό ὀναλυτικό-συνδυαστικό σχῆμα σκέψης καὶ ἀπέκτησε ἔξαιρετική ἐπιστημολογική σημασία ὀκριβῶς ἐπειδή ἄσκησε μέ ἀξιοπρόσεκτη σαφήνεια καὶ συνέπεια τόν παραμερισμό τοῦ ἱστορικοῦ-χρονικοῦ παράγοντα, τή χωροποίηση τῆς ἀντίληψης, τήν κατάτμηση ὀλοτήτων σέ ἄτομα καὶ τό παιγνίδι τῶν συνδυασμῶν. Ἡδη ἡ θεμελιώδης διάκριση ὀνάμεσα σέ διαχρονία καὶ συγχρονία ἐκφράζει τήν ἀπόφαση τῆς τελειωτικῆς ἀποκοπῆς ἀπό ἱστορικά, ψυχολογικά ἢ ὀνθρωπολογικά προσανατολισμένους τρόπους σκέψης καὶ ἐργασίας. Αὐτοί ἀπορρίφθηκαν μέ τή διακήρυξη τοῦ ἀπόλυτου πρωτείου τῆς συγχρονικῆς θεώρησης, ἡ ὅποια σήμαινε ὅτι ἡ ὑφή τῆς γλώσσας μπορεῖ νά συλληφθεῖ χωρίς τήν προσφυγή σέ ἱστορικούς παράγοντες (μέ τήν εύρεία ἔνοια), ἐνῶ ἀντίθετα ἡ διαχρονική σκοπιά δέν ἀνακαλύπτει τήν ὑφή αὐτήν, παρά μονάχα μιά σειρά συχνότατα ἀστάθμητων καὶ ἀσυνάρτητων συμβάντων, τά ὅποια ἐπιδροῦν τροποποιητικά πάνω στή γλώσσα. Στήν ἔκταση πού ἡ διαχρονία γίνεται ἀντικείμενο ἔρευνας, τοῦτο δέν σημαίνει διατήρηση ἡ ἀναβίωση τῆς ἱστορικῆς μεθόδου, ἀλλά καταλήγει σέ

μιά διερεύνηση τοῦ διαχρονικοῦ στοιχείου μέ βάση τήν ἵδια συστηματική πού ἐφαρμόζεται καί στή μελέτη τοῦ συγχρονικοῦ. 'Η διαχρονική ἀνάλυση συνίσταται ἔτσι στή σύγχριση δύο ἢ περισσότερων συγχρονιῶν καί ὅχι σέ μιά γενετική καί ἐξελικτική διερεύνηση τῆς μετάβασης ἀπό τή μιά στήν ἄλλη. Γιατί γίνεται δεκτό ὅτι σέ κάθε ἐξελικτική διαδικασία ἐνυπάρχει ἐνα σύστημα, τό δποιο τό βρίσκουμε ὅταν ἀναλύσουμε τή διαδικασία τούτη στά ἔσχατα συστατικά της καί ὀκολούθως ἀνασυγχροτήσουμε καί καταγράψουμε ὅλους τούς δυνατούς συνδιασμούς τους· οἱ ἐπί μέρους τροποποιήσεις τοῦ συστήματος δέν συνιστοῦν μερικές παραμορφώσεις του, οἱ δποιες βρίσκονται πάντοτε ἐξω ἀπό τό σύστημα ως τέτοιο, παρά ἐνα καινούργιο σύστημα, ἀπ' ὅπου προκύπτει ἐνα ἄλλο κ.ο.κ. Μιά ιστορική θεώρηση, καθώς παραγνωρίζει τό σύστημα πού λανθάνει μέσα στήν ἐξελικτική διαδικασία καί καθώς καταγράφει ἀπλῶς συμβάντα σέ ροή, βλέπει τά πράγματα ως κατί τό ἀτομικό καί τό μοναδικό, κι ἔτσι δέν μπορεῖ νά δημιουργήσει ἐπιστήμη ὁρθολογική καί μεθοδικά ὀκριβή.

"Ωστε δίδεται τό προβάδισμα στή συγχρονία γιατί μονάχα σ' αὐτήν ὑπάρχει σύστημα, γιατί μονάχα αὐτή μπορεῖ νά συλληφθεῖ καί νά παρουσιασθεῖ συστηματικά. 'Εξοβελίζοντας τόν χρονικό-ιστορικό παράγοντα, ἡ μοντέρνα γλωσσολογία θεωρεῖ τή γλώσσα ως αὐταρκες "Όλο δομημένο μέ βάση τούς δικούς του είδοποιούς νόμους· μονάχα ἔτσι συγχροτεῖται ως ἐπιστήμη. 'Η ἐπικέντρωση τῆς ἐπιστημονικῆς προσοχῆς στήν ἐξέλιξη τῆς γλώσσας μέσα στόν ιστορικό χρόνο ἐμποδίζει ὀκριβῶς, ὅπως λέγεται, νά γίνει καθαρά ἀντιληπτή ἡ συνοχή τοῦ συστήματος τῆς γλώσσας, τό δποιο ἐδράζεται στή συγχρονική ἀλληλεπίδραση τῶν συστατικῶν του μερῶν ὅπως ἔχουν στή δεδομένη στιγμή, δηλαδή ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ιστορία τους. 'Η περιπλοκότητα τούτης τῆς ἀλληλεπίδρασης καθώς καί ἡ στενή ἀλληλεξάρτηση τῶν συστατικῶν μερῶν τοῦ συστήματος καθιστοῦν ἀδύνατη τήν ταυτόχρονη διερεύνηση τῶν σχέσεων ἐντός τοῦ συστήματος καί τῶν σχέσεων μέσα στόν χρόνο. 'Η ἀνάλυση τοῦ συστήματος ἐπηρεάζεται ἀπό τήν ιστορική προέλευση καί ὑφή τῶν συστατικῶν του μερῶν ἐξ ἴσου λίγο ὅσο λ.χ. καί οἱ κανόνες στό σκάκι ἐπηρεάζονται ἀπό τό ὑλικό, ἀπό τό δποιο εἶναι φτιαγμένα τά πιόνια. 'Εδῶ δέν ἐνδιαφέρει ἡ ὄμιλία στήν πολυμορφία καί στήν ἐτερογένειά της, δηλαδή στίς συγκεκριμένες ιστορικές της ρίζες, στήν ἀτομικότητα καί στήν τυχαιότητά της, παρά ἡ γλώσσα πέρα ἀπ' ὅλες αὐτές τίς ἐπόψεις καί τίς ἐρωτηματοθεσίες

— ή γλώσσα ως ύπερατομική και ἀπρόσωπη δομή, ή ὅποια φέρει ἐντός της τούς νόμους τῆς διαμόρφωσής της. 'Η ἄδρή ἐννοιολογική ἀντιπαράθεση ὁμιλίας και γλώσσας ὀλοκληρώνει ἔκεινη μεταξύ διαχρονίας και συγχρονίας, ἐπισφραγίζοντας τὴν ἀποκοπή ἀπό τὴν ἴστορία ὑπό τῇ γνωσιθεωρητική μορφή μᾶς ἀπόρριψης τῆς ἐμπειρίας και μᾶς ὀντίστοιχης συνηγορίας ὑπέρ τῆς καθαρῆς θεωρίας. "Οπως ἡ μοντέρνα ζωγραφική σκαζήτησε καθαρά χρώματα και καθαρές μορφές σὲ μιάν ἰδεατή ἐπιχράτεια πέραν τοῦ κόσμου τῆς ἐμπειρίας, ἔτσι και ἡ μοντέρνα γλωσσολογία ξεκίνησε ἀπό τὴν ὀντίληψη ὅτι ὑπάρχει ἐνα βαθύτερο ἐπίπεδο τῆς γλώσσας, ὅπου ξεθωριάζει ἡ παρδαλή ποικιλία τῆς ἐμπειρίας και ἐμφανίζονται τά ἀπέριττα καθαρά στοιχεῖα ἡ δομές. 'Η διατύπωση μᾶς γενυκῆς θεωρίας γιά τῇ γλώσσα δέν ἀποτελεῖ λοιπόν, ἢ δέν ἀποτελεῖ χυρίως, ἔργο πού μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ μέ ἐμπειρικά μέσα, ὀλλά πρόκειται μᾶλλον γιά ἔργασία σταθμιστική, γιά ἔναν λογισμό, ὁ ὅποιος μπορεῖ νά ξεπεράσει τά ὅρια και τά κενά τῆς ἐμπειρίας γιά νά προσφέρει μιάν ἐλεύθερη ἀπό ἀντιφάσεις κι ἔξαντλητική περιγραφή τῆς γλώσσας στὴν καθαρή της μορφή· σέ ἀκραῖες περιπτώσεις γίνεται μάλιστα ἀξιωματικά δεκτή ἡ πλήρης ἀνεξαρτησία ἀπό τὴν ἐμπειρία και ἡ ἀπαγωγική μέθοδος. 'Αλλά, πέρα ἀπό τὴν ἑκάστοτε χρήση και τὴν ἑκάστοτε ἐπιστημολογική ἀξιολόγηση τῆς ἐμπειρίας, τό νόημα τῆς γενυκῆς ροπῆς τῶν μοντέρνων γλωσσολόγων πρός ἀνιστορικές θεωρητικές κατασκευές ἥταν ὅτι ἔτσι μποροῦσε νά τεθεῖ σέ κίνηση μά συνδυαστική πάνω σέ μιάν ἐπιφάνεια καθαρισμένη ἀπό ὅλες τίς ἴστορικές ἀνωμαλίες. 'Η ἀπελευθέρωση ἀπό τή δέσμευση σέ ἐμπειρικά και ἰστορικά δεδομένα αὐξάνει ἔξαιρετικά τίς δυνατότητες συνδυασμοῦ στοιχείων, τῶν ὅποιων ἡ ἀπλότητα, ἡ ἀνεξαρτησία και ἡ κινητικότητα μποροῦσαν κι αὐτές ν' ἀνακαλυφθοῦν ἡ νά ἐπινοηθοῦν ὀφειβῶς χάρη στὴν ἴδια τούτην ἀπελευθέρωση.

'Η ἐννοια τῆς δομῆς, πού διά μέσου τῆς μοντέρνας γλωσσολογίας ἔγινε χαρακτηριστικός ὄρος τοῦ μετααστικοῦ πολιτισμοῦ, προϋποθέτει πράγματι τὴν ὀντίληψη ὅτι ὑπάρχουν ἔσχατα συστατικά μέρη ἡ στοιχεῖα, ἀπό τή συναρμογή τῶν ὅποιων προκύπτει ἡ δομή. Δομή εἶναι ὁ τρόπος τούτης τῆς συναρμογῆς, πού ὅμως μπορεῖ και ν' ἀλλάξει, ἐφ' ὅσον τά στοιχεῖα εἶναι κατ' ἀρχήν ἵστιμα, ἥτοι δέν εἶναι δεμένα σέ κάποια ἀμετάβλητη ιεραρχική τάξη. Σ' αὐτό ἔγκειται ἡ ἀποφασιστική διαφορά τῆς μοντέρνας ἐννοιας τῆς δομῆς ἀπό τὴν παραδοσιακή ἐννοια τοῦ "Ολου, τά μέρη τοῦ ὅποιου ἔχουν μεταξύ τους

έσωτερικές σχέσεις ἀναγόμενες σέ ούσιαικές ἴδιότητες, μέ βάση τίς δόποιες τό κάθε μέρος ὑποχρεωτικά καταλαμβάνει πάγια θέση μέσα στό "Ολο. Οἱ σχέσεις τῶν στοιχείων ἐντός τῆς δομῆς ἔχουν ἀπεναντίας θεμελιώδη σημασία γιά τή δομή, γι' αὐτό καί δέν πρέπει νά συγχέονται μέ τίς ἔσωτερες σχέσεις τῶν μερῶν τοῦ "Ολου, ἐφ' ὅσον δέν βαστάζονται οὔτε προσδιορίζονται ἀπό ούσιες, παρά κατ' ἀρχήν εἶναι ἀνοιχτές. 'Η λογική τῆς δομῆς παραμένει βέβαια δεσμευτική γιά ὅλα τά ἐπί μέρους στοιχεῖα, ὅμως λόγω τῆς ἀνεξαρτησίας καί τῆς ἰσοτιμίας τούτων ἐδῶ δέν κατέχει τήν ἴδια θέση καί ἀξία ὅπως τό "Ολο σέ σχέση μέ τά μέρη του. 'Η δομή ἀποτελεῖ ἀπλῶς τό ἄθροισμα τῶν στοιχείων τῆς ὅταν αὐτά ἔρχονται σέ ὄρισμένες σχέσεις μεταξύ τους, καί ὀκριβῶς γι' αὐτό ἡ περιγραφή της πρέπει ν' ἀρχίζει μέ τήν εύρεση τῶν ἔσχατων συστατικῶν της στοιχείων, τῶν δόποίων οἱ ἀμοιβαῖες σχέσεις ἀνασυγχροτοῦνται ὀκολούθως εἴτε ἀνασκοπικά εἴτε προκαταβολικά. Τό μεθοδολογικό ἵδεῶδες τῆς μοντέρνας γλωσσολογίας ἥταν νά φθάσει ἀναλυτικά σ' ἔναν κατά τό δυνατόν μικρότερο ἀριθμό στοιχειωδῶν μονάδων, οἱ δόποιες ἔχουν ἀποφασιστική παρουσία σέ ὅλες τίς βαθμίδες τῆς ἀνασυγχρότησης τῆς γλώσσας καί συνιστοῦν οίονεί τούς ἄξονες τῶν ὅλο καί περιπλοκότερων μορφωμάτων τῆς γλώσσας. 'Από ὄντολογική ἀποψη φιλοδοξεῖται νά ἀποφευχθεῖ κάθε θεωρία τῆς ἀπορροής καί κάθε ἀρχετυπικός τρόπος σκέψης, μέ ὅλα λόγια νά παραχθεῖ ἡ γλώσσα ὅχι ἀπό κάποια ἀόριστη πρωταρχική πηγή, παρά ἀπό λειτουργίες, ἥτοι ἀπό τόν συνδυασμό ἀπλῶν στοιχείων, πίσω ἀπό τά δόποια δέν βρίσκεται τίποτε ὅλλο. 'Εξ ού καί ἡ προσπάθεια νά βρεθοῦν τά πράγματι ἔσχατα, πράγματι μή περαιτέρω ἀναγώγιμα στοιχεῖα καί νά μποῦν στήν ἀρχή, ὅπου ὅμως ἡ ἀρχή νοεῖται λογικά καί ὅχι πλέον ἰστορικά. 'Ορισμένοι γλωσσολόγοι θεώρησαν ἀνεπαρκή τόν ὄρισμό τῆς ἔσχατης γλωσσικῆς ἐνότητας ώς σημείου, ὀκριβῶς ἐπειδή πίστευαν ὅτι ἡ διάφριση μεταξύ signans καί signatum, ἡ ὁποία συμπρεύεται μέ τήν ἔνωια τοῦ σημείου, θά ἀφαιροῦσε ἀπό τό σημεῖο τήν ἐπιθυμητή ἀπλότητα καί μή ἀναγωγιμότητα, ἐνῶ ἐπί πλέον θά ἔμπαζε καί πάλι λαθραῖα στή γλωσσολογική ἀνάλυση τούς ἔξοβελισμένους ἰστορικούς παράγοντες, ἐφ' ὅσον τό signatum ἀποτελεῖ μέγεθος ἰστορικό καί πολιτισμικό." Αν τά σημεῖα καθορίζονται ἀπό τίς σχέσεις τῆς γλώσσας πρός ἔξωγλωσσικούς παράγοντες καί ὅχι ἀποκλειστικά ἀπό τίς ἔσωτερικές λειτουργίες τῆς γλώσσας, ὃν εἶναι διασπασμένα ἐντός τους καί ὃν ἀνάμεσα στή μορφή καί στό περιεχόμενό τους ἀνοίγεται

άγεφύρωτο χάσμα, τότε ἡ γλώσσα, θεωρούμενη ως δομή, δέν μπορεῖ ν' ἀποτελέσει σύστημα σημείων· τό σύστημά της πρέπει λοιπόν νά προκύψει ἀπό τόν συνδυασμό τῶν ἔσχατων ἐκείνων ἐνοτήτων, ἀπό τίς δποιες συντίθενται τά ἴδια τά σημεῖα καί τίς ὅποιες ὅλλωστε μποροῦμε καί νά ὀνομάσουμε σημεῖα, σὸν θέλουμε ὅπωσδήποτε νά χρησιμοποιήσουμε τόν ὄρο. Κάτω ἀπό τήν πίεση τοῦ ἀναλυτικοῦ-συνδυαστικοῦ τρόπου σκέψης ἐκτοπίσθηκε ἡ σημασιολογία ἀπό τόν χῶρο τῆς γλωσσολογίας, ὅπότε τούτη ἐδῶ ταυτίσθηκε μέ τή φωνητική. "Ετσι μπόρεσαν νά παραμερισθοῦν ριζικά οἱ ιστορικοί παράγοντες, καθώς ἔγινε ἡ προσπάθεια νά προσδιορισθοῦν οἱ ἐσώτερες γλωσσικές ἴδιότητες τῶν φθόγγων, ἥτοι ὁ χαρακτήρας τους ως *signantia*. Ἡ ποικιλία τῶν ἐμπειρικά δεδομένων φθόγγων ἀνάχθηκε κι αὐτή σέ βασικά φωνήματα, τά ὅποια, ὅπως λέγεται, ριζώνουν σ' ἓνα ἀμετάβλητο καί οίκουμενικό ψυχολογικό σύστημα καί ως τέτοια ἀποτελοῦν ἀρχικά ἀφηρημένες ἡ τυπικές ἐνότητες ἐνεργοποιούμενες ὀποιολούθως στά συγκεκριμένα ἐμπειρικά γλωσσικά φαινόμενα. Τούτη ἡ θεώρηση τῆς γλώσσας ως συστήματος φωνητικῶν ἀρχέγονων στοιχείων ἡ φωνημάτων ἀντιστοιχοῦσε μέ τήν ἐπανανοσάλυψη τῆς λέξης, καί μάλιστα τῆς στερούμενης νοήματος, ως αὐτόνομης ἡχητικῆς καί φθογγικῆς ἐνότητας στό πλαίσιο τῆς μοντέρνας, καί ἰδιαίτερα τῆς πρωτοποριακῆς λυρικῆς ποίησης· ὅτι σ' αὐτήν ἐμφανίσθηκε ως μπρουϊτισμός (bruitisme) ίσοδυναμεῖ στή γλωσσολογία μέ τήν ἀπολυτοποίηση τοῦ φωνητικοῦ στοιχείου. Δέν χρειάζεται νά ἔξετάσουμε ἐδῶ ὃν ὅλα αὐτά σήμαναν ούσιαστικό κέρδος γιά τήν κατανόηση τῆς γλώσσας ἡ ὅχι· καίρια παραμένει πάντως ἡ διαπίστωση ὅτι ὁ νέος τρόπος σκέψης ἐπιχείρησε νά κατακτήσει κατά τό δυνατόν γρήγορα καί ὀλοκληρωτικά ὅλους τούς τομεῖς τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς.

Τώρα, εἴτε ως σημεῖα ἐνοηθοῦν οἱ γλωσσικές πρωτογενεῖς ἐνότητες εἴτε ως φωνήματα, πάντως ἀποτελοῦν ἔννοιες λειτουργικές, δηλαδή ὑπάρχουν μόνον ἐντός ἐνός συστήματος καί προσδιορίζονται μέ βάση τίς θετικές ἡ ἀρνητικές τους σχέσεις πρός τά ὑπόλοιπα συστατικά μέρη τοῦ ἴδιου αὐτοῦ συστήματος. Ἡ κατάσταση τῆς γλώσσας ἔδραίζεται ἐντελῶς σέ σχέσεις, ἡ γλωσσική σχέση ἐπισκιάζει ἀπόλυτα τό γλωσσικό γεγονός. Οἱ πιό συνειδητές καί συνεπεῖς τάσεις τῆς μοντέρνας γλωσσολογίας τονίζουν ὅτι μέσα σέ μιά γλωσσική ὀλότητα ἀπό ἐπιστημονική ἀποψη δέν ὑπάρχουν οἱ α ἡ οἱ β ούσιες, παρά μόνον ἐσωτερικές καί ἔξωτερικές σχέσεις. Ἡ ἐπιθυμία κατάλυσης τῆς ού-

σίας διακατέχει τόσο έντονα τό πνεῦμα καί τή μέθοδο τῶν γλωσσολόγων, ὥστε ένίστε δέν θέλουν νά θεμελιώσουν τήν ἐπιστήμη τους οὔτε στή σημασιολογία οὔτε στή φωνητική, παρά θέλουν νά τή μετατρέψουν σέ μιάν ἄλγεβρα πού θά ἔχουν τίς πράξεις της ξεκινώντας ἀπό μεγέθη αὐθαιρέτως δρισμένα καί δίχως νά ἐνδιαφέρεται γιά τίς φυσικές όνομασίες. Τά ἄλγεβρικά αύτά μεγέθη, τά ὅποια στήν ἀριθμητική ὑποκαθίστανται μέ διαφορους ἀριθμούς, εἶναι τά στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν τό σύστημα τῆς γλώσσας, καθώς καταλαμβάνουν ἐντός της δρισμένες θέσεις καί συνδέονται μεταξύ τους κατά δρισμένο τρόπο. Τόσο ὁ ἀριθμός σόσο καί οι δυνατότητες σύνδεσης τῶν στοιχείων αὐτῶν δίδονται μιά γιά πάντα καί, καθώς δίδονται, συγχροτοῦν τή γλωσσική δομή, ἡ ὅποια προηγεῖται ἀπό τή γλωσσική χρήση (δηλαδή ἀπό τήν πραγματοποίηση τῆς α ἢ β δυνατότητας, ἀπ' ὅσες περιέχονται στή γλωσσική δομή). Ἡ γλώσσα μοιάζει μέ σκάου ἡ χαρτοπαίγνιο, ὅπου τά στοιχεῖα τά ἔκπροσωποῦν τά πιόνια ἡ τά χαρτιά καί τή γλωσσική δομή τήν ἔκπροσωποῦν οι κανόνες τοῦ παιγνιδιοῦ, ἐνῶ ἡ γλωσσική χρήση ἀντιστοιχεῖ στήν ἔκάστοτε διαφορετική ἐξέλιξη τοῦ παιγνιδιοῦ, κατά τήν ὅποια μέ τά πιόνια ἡ τά χαρτιά πραγματοποιοῦνται ὅσοι συνδυασμοί εἶναι δυνατοί μέ βάση τούς κανόνες τοῦ παιγνιδιοῦ. Προφανῶς, τά στοιχεῖα καθ' αύτά ἡ ὡς ούσιες δέν σημαίνουν τίποτε ὃν δέν ἔρθουν σέ δρισμένες σχέσεις μεταξύ τους, ἔτσι ὥστε νά προκύψουν δρισμένοι κανόνες τοῦ παιγνιδιοῦ ἡ δρισμένες λειτουργίες. Ἡ γλωσσολογία ἔχει λοιπόν ὡς ἔργο της τήν περιγραφή λειτουργιῶν, ἀδιάφορο ὃν προχωρεῖ ἀναλυτικά, ὃν δηλαδή κόβει τή γλώσσα σέ κομμάτια ἡ ὃν ἀνασυγχροτεῖ τή γλώσσα ὡς συνολική δομή. Ἡ πρωτοκαθεδρία τῶν λειτουργιῶν ἀπέναντι στίς ούσιες ἐντός τῆς δομῆς διφεύλεται στό ὅτι τά στοιχεῖα τῆς δομῆς εἶναι ἐναλλάξιμα, ἔτσι ὥστε οι δομές δέν μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὡς ούσιακές διντότητες, ὅπως δέν μποροῦν νά θεωρηθοῦν οὔτε καί τά στοιχεῖα τους.

Ἡ ἐπιδίωξη νά μεταβληθεῖ ἡ γλωσσολογία σέ ἄλγεβρα, ὅπως καί ἡ προσπάθεια νά χρησιμοποιηθοῦν πράξεις τῆς συμβολικῆς λογικῆς γιά γλωσσολογικούς σκοπούς, εἶναι ἐνδεικτικές γιά τήν αὔξουσα τάση πλήρους ἀποκοπῆς τῆς γλώσσας ἀπό τό ιστορικό ἡ ψυχολογικό της περιεχόμενο, μέ τό ὅποιο συνδέοται κατά τήν ἀστική ἀντίληψη, καί ἀναμόρφωσής της μέ γνώμονα τήν ἐξέλιξη καί τίς ἀνάγκες σέ ἄλλους τομεῖς, ὅπου ὁ ἀναλυτικός-συνδυαστικός τρόπος σκέψης πρόβαλλε σέ ἀμιγή μορφή. Ἡ ἀναγωγή τῆς γλώσσας σέ σημεῖα ἡ ἔσχατα στοιχεῖα,